

Spør i jord

Parken og hagen på Bogstad restaureres

Spor i jord – prosjektet på Bogstad

av museumsleder Else Espeland

Bogstad Gård innledet i 2003 et fler-årig arbeid med restaurering av hagen og parken på Bogstad. Parken er en av Norges eldste engelske landskapsparke, anlagt av godseier Peder Anker i 1780-årene, som en utvidelse av den da eksisterende renessanse-barokkhage fra første halvdel av 1700-tallet. Den ble et forbilde for mange parker i landet.

Restaureringsarbeidet startet med

dokumentasjon og undersøkelse av grunnen, for å ta vare på spor av det historiske anlegget. Dendrologiske og botaniske undersøkelser og analyser må utføres for å ta vare på eksisterende vegetasjon og å finne spor etter opprinnelig beplantning. Registreringer og undersøkelser av hagens vegetasjon i dag ble utført i 2003. Rekonstruksjon av karpedammer, andedam og vanntilførsel er deretter utfordrende oppgaver.

Restaurering av steinmurene langs Bogstadvannet vil kreve en stor innsats og investering. Oppgradering av spaserstier og innplanting av vegetasjon og trær vil gi hagen og parken tilbake mye av den opprinnelige stemningen, slik den tyske F.W. Otter så treffende og malende beskrev det i 1838:

*”I fullkommen samklang med den stor-
slagne og stille fortryllelsen i den
omgivende dalgangen ligger parken
skapt av enger, skjønne tregrupper,
skyggefulle busker, heldig valgte hvile-
plasser og mykt slyngende ganger.”*

Prosjekt ”Vannanlegg i parker”

Som første prosjekt valgte Bogstad å undersøke de tre dammene, også kalt karpedammene, anlagt på 1700-tallet, men avviklet trolig på 1930-tallet.

En hagearkeologisk undersøkelse i 2003 hadde som hensikt å dokumentere forskjellige sider ved konstruksjonen av damanlegget. Mer spesifikt ønsket man å få svar på hvor vanntilførselen til dammene og utløpet mot Bogstadvannet lå, den opprinnelige dybden, hvordan overgangen mellom dammene var utformet og plasseringen av et kaskadeanlegg (nevnt i en reiseskildring av J. N. Wilse i 1790).

*Paradisiske tilstander i hagen, slik Luchas
Cranach d.e. (1472-1553) forestiller seg
det. Tilhører Nasjonalgalleriet.*

I tillegg til undersøkelser relatert til konstruksjonen av dammene, ble det tatt naturvitenskapelige prøver.

Man fikk svar på mange av spørsmålene om dammenes konstruksjon, men ytterlige arkeologiske undersøkelser av dammene utføres i 2004. I 2005 skal det utarbeides et forprosjekt for restaurering av dammene, og i 2007 håper vi

på å kunne ha tilbakeført dammene til slik de en gang så ut.

EU-prosjekt: "Network for Reconstruction of Water Systems in Historic Parks and Gardens"

Bogstad Stiftelse har inngått et internasjonalt samarbeid med tre land, Sverige,

Estland og Litauen, som driver slotts- og herregårdsanlegg med tilsvarende restaureringsprosjekter. Sammen skal vi utforme en felles EU-søknad om midler for perioden 2005-2007.

Temaet for søknaden blir restaurering av historiske parkanlegg med særskilt vinkling på problematikken rundt dammer og vannarrangementer i parkene.

Slik ser vi for oss parken med dammene i 2007. Tegning: Marianne Brochmann.

Etter oppmåling og undersøkelser i 2003 har dammenes form og utstrekning kommet klart frem. Tegning: Anne Kaurin.

Mange parker holder i dag på å restaureres i ulik grad, men ofte utelater man vannsystemene i anleggene fordi man vet for lite om de tekniske konstruksjonene, og anleggene er kompliserte og kostbare å restaurere.

Ettersom samtlige anlegg representerer en felles kulturarv med en felles problemstilling ser vi store fordeler i å bygge opp en kunnskapsbank med erfaringer mellom våre land.

Målsetting

Mange museer og kulturverninstusjoner har overtatt anlegg med rester etter historiske park- og hageanlegg. Mangel på kunnskap om det historiske innhold, utilstrekkelige plantekunnskaper og manglende fagpersonale har bidratt til at denne delen av vernearbeidet er forsømt.

Hagearkeologi er et relativt nytt fagområde. Her fremstår nå personer som utvikler en kompetanse på sitt fagfelt, og som kan gi ny kunnskap og økt forståelse for den historiske dimensjonen i bevaringsarbeidet.

I dag er interessen for historiske parker og hager stadig økende. Dette er en internasjonal trend som etter hvert gjør seg gjeldende også i Norge. For å kunne ta vare på helheten - ikke bare

bygningene alene, men også de omgivelsene bygningene hører sammen med - er det nødvendig å utvide kunnskapene om grunnlaget og utviklingen av parken og hagen. Da vil man få det beste grunnlaget for restaurering og vedlikehold.

Overføringsverdi

Arbeidet med vern av historiske park- og hageanlegg trenger tilføring av kunnskap fra fagfolk. Et samarbeid er i ferd med å utvikle seg mellom kulturvernere og hagebrukskyndige personer, som landskapsarkitekter, hagebrukskandidater, botanikere og gartnere,

både profesjonelle og amatører. Et nordisk og internasjonalt samarbeid har utviklet seg. Den fagkunnskap som er i Norden har basis i en hagekultur med mange felles trekk.

Bogstads arbeid med restaurering av parken, der et bredt dokumentasjonsarbeid, hagearkeologi og tolking av spor som finnes i jorden blir en del av kunnskapsutviklingen og erfaringsgrunnlaget for det videre arbeidet med parken på Bogstad Gård. Samtidig vil det representere kunnskap som er viktig for alle som har ansvar for historiske hager og parker.

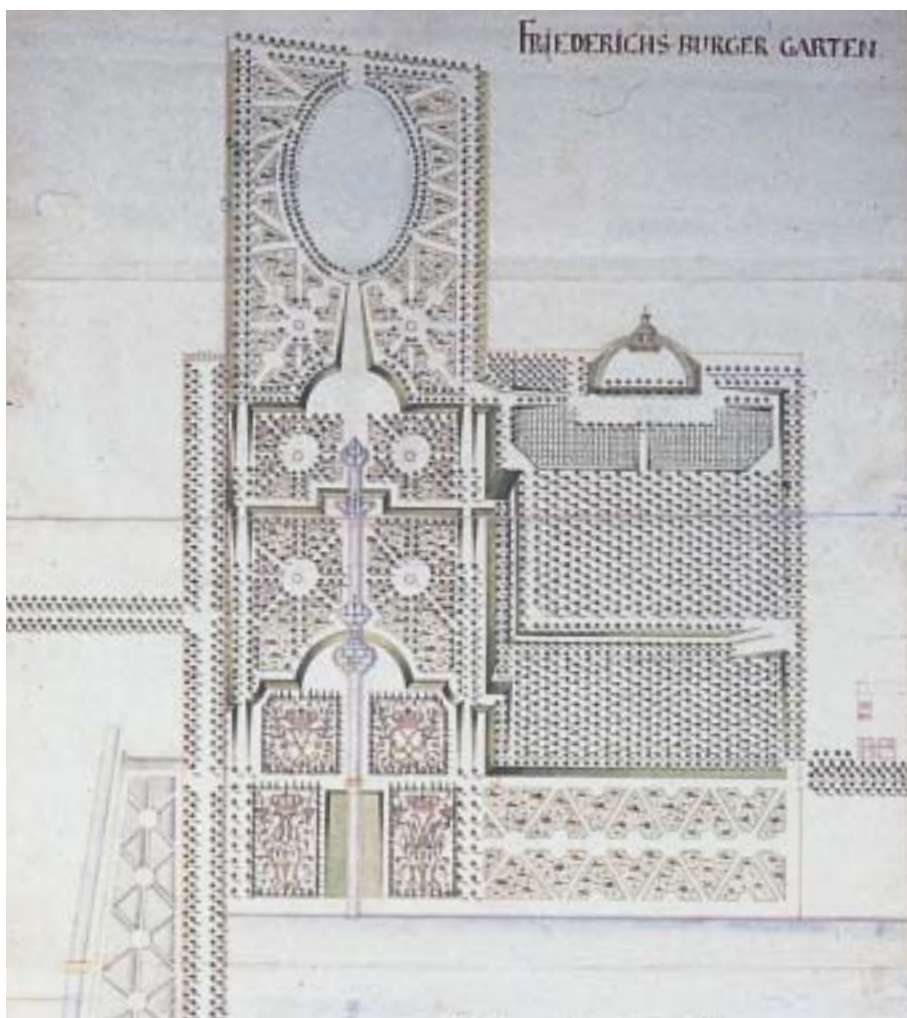
Karpedammene på Bogstad i 1880-årene. Foto: Bogstad Stiftelse.

Barokhaven ved Frederiksborg Slot

Grundlaget for genskabelsen af Det Kriegerske Anlæg

af Jens Hendeliowitz

Landskabsarkitekt m.a.a., cand. Hort.

Barokhavens historie

Barokhaven ved Frederiksborg Slot, Det Kriegerske Anlæg, blev anlagt af Frederik IV (1699-1730). Kongen havde som ung kronprins foretaget en dannelsesrejse til de europæiske konge- og fyrstehuse, og fra hans rejsedagbog kender vi til kongens store interesse for havekunst. I 1720 fik havearkitekten Johan Cornelius Krieger til opgave at tegne og anlægge en smuk have med kaskader, fontæner, broderiparterre, baljeplanter med sjældne vækster og skulpturer, helt i barokkens ånd.

1725 var haven færdiganlagt, og kongen havde efter danske forhold fået en unik, italiensk inspireret barokhave. Haven og kaskaden var i drift under Frederik IV, Christian VI og Frederik V.

I sidste halvdel af 1700-tallet blev den romantiske havestil med slyngede stier, grotter, templer og kinesiske lysthuse den store modedille ude i Europa. Da hoffet var flyttet til det mere moderne og bekvemme jagtslot i Fredensborg, havde ingen formodentlig interesse i at ofre penge på vedligeholdelse af en kostbar, gammeldags og forfalden have. I 1771 udslettedes de sidste rester af kaskaden.

Siden midten af 1800-tallet har der været initiativer til genskabelse af det

Fig 1. J.C. Kriegers farvelagte akvarel 1744. (Frederik V' atlas, Det Kgl. Bibliotek, København)

storslåede anlæg. I 1848 skriver haveinspektør Rudolph Rothe som den første om Frederiksborg Lysthave:

'Fontainerne, som tidligere indtog midten af planerne indenfor enhver terrasse, ere der nu ikke mere, men kunne med nogen bekostning atter tilveiebringes, da der i reservoiret er tilstrækkelig vand dertil...den nu blandt

de kongelige slotshaver er det eneste minde om den arkitektoniske havestil'. (Rothe, Overhofmarskallatets arkiver, oktober 1848)

Grundlaget for genskabelsen af Det Kriegerske Anlæg

Den 6. september 1993 blev startskuddet endelig givet for genskabelsen

af Johan Cornelius Kriegers barokhave med en donation på 10 mill. Kr. fra Carlsbergfondet via Frederiksborgmuseet. Denne gave skabte basis for at museet, Slots- og Ejendomsstyrelsen, Hillerød kommune, Frederiksborg amt og Kulturby 96 tilsammen kunne tilvejebringe tilstrækkelig økonomisk basis, i alt 27 mill. kr., for Danmarks hidtil største og mest ambitiøse gen-

Fig 2. Den gamle have, 1993. Foto: Jens Hendeliowitz.

skabelse af et historisk haveanlæg. Beslutningen om at støtte projektet blev blandt andet givet på baggrund af en rapport udarbejdet af Slots- og Ejendomsstyrelsen. I rapporten hedder det:

Danmark er begunstiget med ca. 600 slotte og herregårde, men ikke et eneste sted har man bevaret et oprindeligt barokhaveanlæg. Frederiksborg Slotshave er Danmarks fineste klenodie af sin art, dens værdi som havekunstnerisk fortidsminde er uomtvistelig.

Målsætning

Til forskel fra alle tidligere publikationer og initiativer argumenteres der i denne rapport for at få genskabt Det Kriegerske Anlæg som en helhed. Man fokuserede således ikke ensidigt på genskabelsen af kaskaden, men på samtlige de haveelementer, der karakteriserer en barokhave fra 1700-tallet.

I rapporten opstilles tre hovedmålsætninger, som er væsentlige for forståelsen af, og grundlaget for, projektet:

1. Planlægningen skal samordne både de nuværende og fremtidige havekunstneriske kvaliteter, således at Det Kriegerske Anlæg også fremover udgør en kunstnerisk helhed.
2. Ved restaureringen af Det Kriegerske Anlæg kan moderne teknik og materialer tages i anvendelse for at sikre lave drifts- og vedligeholdelsesudgifter.

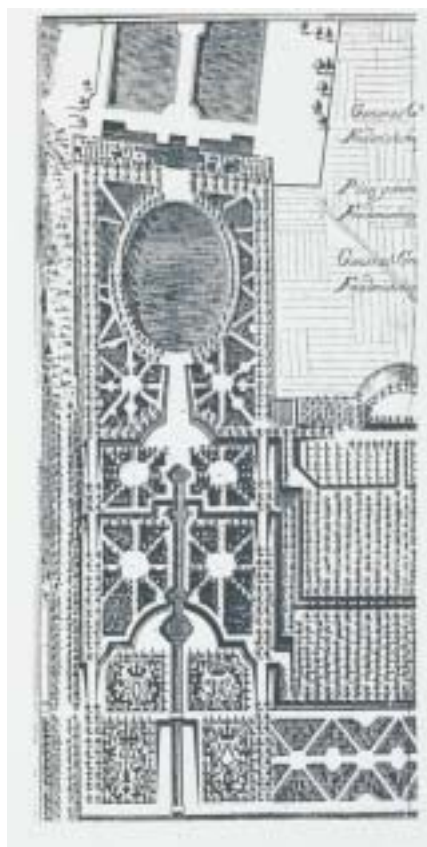

Fig 3. Laurits de Thuras plan 1749. (Frederik V's Atlas, Det Kgl. Bibliotek, København)

3. I det omfang det oprindelige anlægs udseende ikke ligger præcist belyst og kan rekonstrueres, skal nyskabelsen ske med kunstnerisk frihed, *men inden for rammerne af barokkens formsprog.*

Disse tre målsætninger skal tilsammen give Det Kriegerske Anlæg mulighed for at genopstå som nationalt, havekunstnerisk klenodie.

Med et realistisk økonomisk fundament,

og med ovennævnte rapport som udgangspunkt, blev der i slutningen af 1993 udpeget en projekteringsgruppe, der kunne begynde projekteringen i januar 1994. Projekteringsgruppens arbejde baserede sig på indgående studier af de arkiver og regnskaber, der er nævnt i arbejdsrapporten, J.C. Kriegers akvarel udarbejdet ca. 1744 (fig. 1), havearkæologiske undersøgelser og en meget detaljeret landinspektøropmåling af hele den genskabte del af haven. Nærlæsning af en lærebog om anlæggelse af barokhaver fra 1709 *La Theorie et la Pratique du Jardinage* (d'Argenville 1709) har, sammenholdt med arkivalierne og opmålingen, langt hen ad vejen skabt forståelse for og klarhed over havens geometri, anlægsteknik og planteanvendelse. Projekteringsgruppen foretog i foråret 1994 en studierejse til en række europæiske samtidige haveanlæg i Østrig, Italien og Frankrig, som Frederik IV besøgte i 1692-93 og 1708-09. Inspiration fra disse haveanlæg har således dannet grundlag for udformningen af detaljer, som arkivalierne ikke har kunnet beskrive eller dokumentere.

I 1705-1707 blev også J.C. Krieger sendt ud i Europa for at studere havekunst. Med det ypperste af europæisk havekunst som inspirationskilde, demonstrerede han sine uovertrufne

evner til at håndtere terrænløsninger og skabe typisk dansk barokstil.

Som noget nyt i barokkens havearkitektur ønskede man via en central, langsgående hovedakse at skabe sammenhæng mellem slot, have og landskab. De meget væsentlige, rumskabende alleer skulle danne de ydre rammer omkring anlægget, hvorefter haven blev udsmykket med kaskader, springvand, broderiparterrer, busketter, baljeplanter i massevis og skulpturer.

J.C. Kriegers have er i sin overordnede struktur og disposition inspireret af italiensk barok med sin terrasserede opbygning, og adskilt fra renæssance-slottet af slotssøen. Han demonstrerer virtuost i sin komposition af haven en symmetrisk opbygning omkring den langsgående hovedakse, lindealleerne, busketterne og parterret, den bevidste brug af det forstærkede perspektiv og kontrasten mellem lys og skygge. Det aflæses tydeligt på hans plan.

Udgangspunktet for genskabelsen

Det terrasserede terræns forløb, delvist usammenhængende alleer og forvoksede, udlevede buksbombhække var det fysiske udgangspunkt for genskabelsen sammen med det, der stod tilbage i 1993 af den gamle have (fig. 2). De store buksbombhække opdelte haven i tværgående, helt lukkede labyrintagtige haverum uden nogen aksial sammenhæng med slottet.

Fig 4. Arkæologiske udgravninger i haveanlægget. Foto: Jens Hendeliowitz.

Det første fysiske skridt til realisering af projektet var igangsætning af havearkæologiske udgravninger. Det har ikke tidligere været almindeligt i Danmark at foretage arkæologiske udgravninger af haveanlæg fra “nyere” tid, da der ofte findes fyldestgørende kildemateriale i de historiske arkiver. I dette tilfælde var det eneste tegningsmæssige kildemateriale J.C. Kriegers akvarel fra ca. 1744 (fig. 1) og Laurids de Thuras tegning fra 1749 (fig. 3), begge omtrent ens plantegninger af anlægget. Tidligere tiders initiativer til genopførelsen af kaskaden har taget udgangspunkt i Laurids de Thuras plan. Imidlertid viste de arkæologiske

udgravninger, at det helt uomtvisteligt har været Kriegers plan, der blev realiseret.

Genskabelse af kaskaden

Kun 60 cm under jordens overflade lå fundamentet og omridset af kaskaden — med omridset af fontænebassinerne intakte og helt i overensstemmelse med Kriegers plan. Ydermere fandt man rester af det nederste lodrette kaskadetrin i den største fontæne (fig. 4). Dette trin, som senere blev udgangspunkt for den rekonstruerede afsætningsplan til hele haveanlægget, var så velbevaret, at det blev besluttet, at lade de originale

sten indgå urørt i det færdige anlæg, som en synlig dokumentation for genskabelsens autenticitet. Udgravningerne gav et indgående kendskab til kaskadens oprindelige konstruktion. Bunden var opbygget af et metertykt lag kampesten lagt i ler fuldstændig som vores teoribog fra 1709 foreskriver. Herpå lå gule teglsten i flere lag, hvoraf det øverste var lagt i sildebensforbandt. Fra arkivstudierne kunne udledes, at kanalvangerne har bestået af tilhugne marksten.

På baggrund af de arkæologiske fund besluttede projekteringsteamet at vælge

Venstre fig 5. Kaskade i Villa Aldobrandini. (Fotograf ukendt) Højre fig 6. Rampe med det forstærkede perspektiv. Foto: Karsten Hviid.

en modificeret rekonstruktion af den historiske opbygning, idet man lod den nye kaskade hvile på det originale fundament. Herved er det originale materiale bevaret intakt og løsningen er reversibel — to grundlæggende principper i arbejdet med historiske anlæg.

Fra arkiverne ved vi, at materialerne til kaskadens trin har været egetræ beklædt med bly. Det skriftlige kilde-materiale beskriver imidlertid ikke selve udformningen af trinene. Således blev kaskadetrinene i haven ved Villa Aldobrandini i Frascati uden for Rom afgørende inspirationskilde for udform-

ningen af de nye kaskadetrin (fig. 5). Af miljømæssige årsager var det udelukket at anvende bly igen. For at genskabe blyets matte, grå overflade blev trinene støbt som lette præfabrikerede, fiberbetonelementer, som skåner det underliggende originale materiale.

På grundlag af den meget omhyggelige landinspektørømåling lykkedes det at rekonstruere haveanlæggets oprindelige geometri inden for en nøjagtighed på 50 cm både horisontalt og vertikalt. Desuden viste opmålingen og nivellermentet en meget nøje sammenhæng med anvisninger i *La Theorie et la*

Bogstad Gård
Sørkedalen 826, 0758 Oslo
www.bogstad.no